

Fotó: Gáll Gábor, Fehér Endre, Szokolay Tamás-arcív

Nyolcvan éve történt a magyar katonai ejtőernyőzés máig legnagyobb katasztrófája

A hősokeket soha nem feledjük!

1941. április 12-én a délvidéki hadműveletek részeként a magyar királyi honvéd ejtőernyős zászlóalj az első ejtőernyős harci bevetésére indult a Veszprém melletti jutaspusztai repülőtérrel. Az ejtőernyős harccsoport Savoia-Marchetti SM.75-ös típusú vezérgépe a felszállás közben – feltehetőleg műszaki hiba miatt – lezuhant. A repülőgépen négy tagja, vitéz Bertalan Árpád, a magyar katonai ejtőernyőzés megalapítója, valamint tizenöt ejtőernyős katona.

Sokan sokféleképpen emlékeztek már az 1941. április 12-én bekövetkezett repülőkatasztrófáról. Arra a kérdésre, hogy mi volt a

tragédia valódi műszaki oka, jelenleg nem tudjuk a pontos választ, a fennmaradt dokumentumok és visszaemlékezések alapján a legvalószínűbb a magassági trimmelő kormányyszerkezet meghibásodása. A pontos okok feltárására a 80. évforduló alkalmából a Magyar Ejtőernyősök Bajtársi Szövetsége, a Veterán Repülők és Ejtőernyősök Veszprémi Egyesülete kezdeményezésére történeteszekből, repülőműszaki szakemberekből, az eseményeket kutatókból álló munkacsoport megkezdte a munkát, amelynek eredményeit az ebben az évben megrendezendő konferencián szeretnék az érdeklődők elé tárni, amint a vírushelyzet lehetővé teszi. Többen a gép túlterhelését máig bizonygatják, Bárczy János 1979-ben megjelent Vádindítvány, valamint 1981-ben megjelent Zuhanóugrás című kötetei és más visszaemlékezések szolgálnak ennek alapjául. A Vádindítványból kétrészes tévéfilm is készült. Bárczy maga is ejtőernyős tisztként szolgált Pápán egy ideig, így könyve megjelenése és a film levetítése a televízióban nagy port kavart itthon és külföldön az emigrációban élő egykori ejtőernyős tisztek és legénység között. Volt tisztársai és az ejtőernyős katonák

értetlenül álltak írása előtt, amelyben igazságtalanul torzképet rajzolt egykori bajtársairól, az alakulatról.

A légierő Savoia Marchetti SM.75-ös szállítógépe

Földet érés gyakorlása a „bitófán”

Ma már azt mondom, jól tette, hogy az akkori pártrendszer szája íze szerint vetette papírra emlékeit. Ennek hatására láttak hozzá itthon Makray Ferenc és Szokolay Tamás egykori ejtőernyős tisztek, a még életben lévő, a katasztrófát túlélő katonák, Bakó István, Székely Sándor, Urbán László, hogy megosszák gondolataikat. Külföldön Tassonyi Edömért is – 1944-ben az 1. ejtőernyős ezred parancsnoka – emlékei megírására inspirálta, hogy az utókor igaz képet kapjon a pápai ejtőernyősökről, az alakulat tevékenységéről, így az 1941. április 12-én történtekről is. Munkájuknak köszönhetően van lehetőségem írásomban a túlélők emlékei alapján az olvasó elé tárni a történeteket.

1941-ben a Jugoszláv Királyság ellen a Délvidékre irányuló hadműveletek előkészíté-

tése során a katonai felső vezetésnél Bertalan Árpád közbenjárt, hogy fiatal ejtőernyős zászlóalja is szerephez jusson. A vezérkar úgy döntött, hogy a hídfőállások biztosításában a Ferenc-csatorna Szenttamásnál lévő hidját kell elfoglalnia, s megakadályoznia, hogy a szerbek a hidat felrobbantsák, majd épségben megtartania az ejtőernyős harccsoportnak, amíg az előrenyomuló főerők el nem érik a hidat.

1941 tavaszán az időjárás szokatlanul hidegre és csapadékosra fordult, havazott is, ezért a pápai ejtőernyősöknél szinte az egész alakulatot – az őrség és a szolgálatok kivételével – a közeledő húsvéti ünnepekre tekintettel két hét szabadságra küldték. Azzal a feltétellel, hogy ha a rádióban meghallják a következő közleményt: „Gólya néni várja fiait!”, mindenkinek tizenkét órán belül be kell vonulnia a helyőrségbe.

Április 9-én a rádióban elhangzott a felhívás, az állomány gyorsan visszatért a laktanyába, nagypéntekre már mindenki beérkezett. A legénységet tájékoztatták a közelgő bevetésről, amelynek végrehajtását két hullámban tervezték. Az első század állományából, melynek parancsnoka Majthényi Imre főhadnagy volt, kiválasztották az első hullámmal felszálló száz fő feladatára. Nehéz volt a válogatás, mert senki sem akart kimaradni a bevetésből.

A pápai repülőtér talaja teljesen felázott, így nem volt alkalmas a deszantteherrel megrakott repülőgépek felszállására. A Veszprém mellett lévő jutaspusztai repülőtérre esett a választás, annak köves talaja miatt onnan már biztonságosnak ítélte meg a startolást Kelemen Károly százados, a szállítórepülő század parancsnoka. A gépeket üresen repülték át Jutaspusztára, a legénységet és a szükséges felszerelést, ejtőernyőket, fegyverzetet gépkocsikon szállították át Jutasra április 12-én reggel.

Majthényi Imre főhadnagy eligazítást tart a gépbeszállás előtt a szakaszparancsnokoknak

Szokolay Tamás visszaemlékezése szerint a felszállás előtt Bertalan Árpád utoljára egyeztetett Kelemen Károssal a gépekben elhelyezhető létszámról. Kelemen Károly a következőket mondta Bertalannak: „Árpád bátyám, amennyi embert bele tudsz ültetni, annyi embert beletehetsz, mert ez a gép nyugodtan elbírja.” A gépeket ugyanis nem tanolták fel teljesen üzemanyaggal.

A bevetési parancs 15.45 perckor érkezett meg, s az 17 órára rendelte el a gépek felszállását.

A reggel óta várakozó ejtőernyősök beszálltak a gépekbe.

Székely Sándor ejtőernyős honvéd így emlékezett a tragikus napra:

„Április 12-én reggel emelkedett hangulatban vártuk a felszállási parancsot. Az indulásra előkészített négy gépbe 16.40-kor szálltunk be, én is a vezérgépre beosztott katonák között voltam, a navigációs fülke mögött kaptam helyet. A gépek 17 óráig melegítettek, s ekkor kaptunk engedélyt a felszállásra. A vezérgép startja lassúbb volt a gyakorlatban megszokottnál, a gép a start végén elég meredeken emelkedett. Én a pilótafülke ajtajában álltam, szemben Bertalan őrnaggyal. Gépünk az emelkedést nem tudta befejezni, nagyjából 200 méteres magasságot elérve irányt változtatott és zuhanni kezdett. Bertalan őrnagy elordította magát: Vigyázz, zuhanunk!

A repülőgép motorjai bögték, az emberek a hirtelen irányváltogatás miatt hátrazuhan- tak.

A gép a jobb oldalára és motorjára billenve 200 méteres zuhanás után másodpercek alatt csapódott a földhöz. A gép belsejét elöntötte a lángoló üzemanyag. A legénység egymásra zuhant a lángtengerben. A döbbenet mindnyájunkat megbénított, engem és katonatársamat, Urbán Lászlót részben védett a navi-

Lángokban a vezérgép a Veszprém-Jutasi repülőtéren

gációs fülke, így az égő üzemanyag nem tett kárt bennünk. A gépben és a gép körül lángok, fájdalmas kiabálás, nyögés, ordítás. Az első pillanatban menekülésre nem is gondoltam, sorsomba beletörődtem. Az ember élet-öztöne azonban dolgozik: Menekülni!!!

Állok a lezuhant gépben, kapaszkodom, látom az életért harcolókat, és az arcomhoz ér a láng. A fejtető már nem véd, eleresztem a repülőgép bordáját, hogy kezemmel védjem az arcomat. Leégett a borítás, körülölel bennünket a láng, az iszonyatos hőség, a gép fél oldalon fekszik, ismét a bordához kell érnem, hogy az ajtó felé jussak. De hol az ajtó? Lángtenger minden!

Ekkor nekiindultam az ajtó felé, valakire ráléptem, valakinek a fejéről lecsúszott a lábam, kirántottam az ajtót és kikapaszkodtam, a földön voltam. Vonszoltam magam, láttam a közeledőket, hallottam a kiáltást: Vágd el a derékszíjadat! És én vágtam. Az

égett bőr kesztyűként lefegett a tenyeremen, de nem fáj, nem éreztem, hogy a húsom ráragad a kérsre.

A mentőalakulathoz értünk. Mindkettőnk ruhája lángolt, égő fáklyák voltunk. Kettőnkön kívül többen is próbálkoztak a meneküléssel.

A veszprémi kórházban tértem magamhoz, ahová a többi emberronccsal szállítottak bennünket. Dr. Léopold főorvos maga látta el a sebesülteket. Nem jajgattam, szinte nem éreztem fájdalmat, így utoljára kerültem kezelésre. Mindkét szemem beégett, nem láttam, ujjaim csonkká égtek, tenyerem zsugorodott. Kötözés közben kérdezem a főorvos úrtól, hogy látok-e még, ha élni fogok. Nem válaszolt, a kedves nővér asszisztense mondta, hogy imádkozunk magáért is. Igazán ekkor jutott el a tudatomig, hogy még élek, és valamicskét látok is. A kórterembe vittek, három ágy mellett égő gyertyák, imádkozó apá-

cák. Egyik legjobb barátom, Sándor Sándor gyertyája aludt ki először. Jajgatás, nyöszörgés minden ágyról, amikor meghallom másik jó barátom, Németh János torzuló hangját: Sanyi, mondd meg Terusnak, hogy nagyon szerettem. Többet nem mondhatott, elment a többiek után.

Lefektettek, csend lett. Én is megindultam, öt napon át küzdöttem értem. Amikor felnéztem, égtek a gyertyák, a nővérek imádkoztak, de ekkor már édesanyám és apácájelölt kishúgom is a térdepelők között volt.

Székely Sándoron kívül többen is kijutottak a lezuhant gépből.

Majthényi főhadnagy, az ejtőernyős harcsoport parancsnoka a jobb oldali ajtónál állt, még zuhanás közben kinyitotta az ajtót, neki ezen keresztül földközébe sikerült kijutnia, néhány törésen kívül nem lett nagyobb baja. Követte őt Sacelláry zászlós, a vezérgépben lévő szakasz parancsnoka, majd a zászlós legénye is kiugrott. Azután Szokolay Tamás főhadnagy – Bertalan Árpád segédtszjtje – hagyta el a roncsot, és ahogy távolodott a géptől, eszébe jutottak Bertalan szavai: „Nekem most nincs szükségem segédtszjtze, de elviszlek magammal, egyetlen dolgod van csupán, mindent le kell fényképezned, ami történik.” Így elővette ejtőernyős overallja alól fényképezőgépét, s készített néhány felvételt. Neki köszönhetjük azt a kevés fotót, amely a katasztrófát megörökíti.

Miközben kábultan eltávolodott a lángtengerrel, látta, hogy Kerekes Imre szakaszvezető rohan vissza a géphez kiabálva. Az őrnagy úr még bent van! Mentsük meg! Belerohant a lángokba, többé nem látta senki.

Szokolay Tamás visszaemlékezése szerint Bertalan Árpád a gépben a bal oldali ajtónál állt, zuhanáskor az ajtó nyitásával próbálkozott, de nem járt sikerrel, a földhöz csapódáskor a feje felett lévő géppuskarakaszok valószínűleg ráestek és levertek a lábánál, továbbá a hátrazuhanó legénység is ráesett, így esélye sem volt a gépből való kijutásra.

Benkő István repülő-lövész szakaszvezető a hátsó géppuskaállásból a gép oldalán lecsúszva menekült meg.

Bakó István szakaszvezető középtájon ült a gépben.

„A tűz pokolian perzselt, kétségbeesett dühvel rántottam ki a rohamkésemet, s magam mellett felhasítottam a gép vászonborítását, kiugrottam a nyíláson. Mái sem tudom, hogyan, kissé kábán, a zuhanásnál beverhettem a fejem, iszonyú kínok között jutottam át a gépet körülvevő lángokon. Itt katonák vártak és gondjaikba vettek.”

Urbán László szakaszvezető szemben ült Székely Sándorral. Neki is nyújtott némi védelmet a pilótafülkéből kiáramló tűzzel szemben a fülke fala.

„Jobb szárnyal ütődünk a földhöz. Ennek következtében a szárnyakban lévő benzintartályok összeroncsolódtak, s a kiömlő benzin azonnal meggyulladt. A széjjelfolyó és égő magas oktánszámú repülőbenzin szörnyű állapotokat teremtett. A gépben lévők az erős ütődéstől egymásra estek, és... pokoli harc

kezdődött a tűztengerből való kijutásért. Volt, aki az ütődéstől úgy sérült, hogy kijutásra reménye sem lehetett, de még mozgott, ki háton, ki más testhelyzetben, csak a kezek mozogtak segélykérően, az életöztöntől vezérelve. Akik összegabalyodtak, igyekeztek egymástól szabadulni. Az elevenen égők a fájdalomtól irtózatosan üvöltöttek. Magam egy szemvillanásnyi idő alatt azt vettem észre, hogy a fájdalomtól és a kétségbeeséstől üvöltök, mint egy állat. Úgy látszik, ez a felismerés agyam működését az addigi ösztönös védekezés helyett átváltoztatta menekülési energiává...

Szinte önkívületi állapotban másztam ki a gép sérült, kiégett oldalán. Néhány lépésnyire a géptől lefeküdtem, és mint egy égő fáklya, beletörődve sorsomba, vártam a véget. Olyan közel feküdtem a géphez, hogy a lángok, a füst már-már elérte. Hallottam a gépben egymás után felrobbanó löszerek hangját. És ekkor jött egy újabb villanásszerű felismerés! Égi hang! Meg kell szabadulnom a nálam lévő kézigránatóktól, löszertől! Utolsó erőfeszítéssel összeszedtem magam, és megpróbáltam az égő ruházatomtól, az ernyőtől, oldalzsákától szabadulni, erőm azonban már nem volt.

Egyszer csak azt látom, hogy katonák futnak a gép felé. Az egyik nyitott zsebkéssel rohan, és amikor hozzám ér, elvágja azzal oldalzsákom hevederét... Megmentőm, miközben állandóan beszélt, bátorított, rövid idő alatt megszabadított az ernyőtől, derékszíjtól stb.”

A kórházban Németh János és Sándor Sándor hunyt el, négyen gyógyultak fel súlyos égési sérüléseikből: Bakó István, Soóki János, Székely Sándor és Urbán László.

Kiss Zoltán főhadnagy az egyik Savoia szakaszparancsnokaként élte meg a balesetet, s nézte végig parancsnoka és katonái halálát.

Azon a délutánon élete legnehezebb kihívásával kellett szembenéznie. Ott állt a veszprém-jutaspusztai repülőtéren, előtte a lezuhant, még izzásban lévő Savoia maradványa, benne a felismerhetetlenségig összeégett bajtársakkal. Égett hús és lőporszag töltötte be a levegőt, a halál szaga terjengett mindenütt. A vezérgépben a bajtársain kívül a zászlóalj legendás parancsnoka, vitéz Bertalan Árpád is életét vesztette. A gépben elégett a harcparancs, a térképek, a légi fotók, egyszóval minden felderítési adat, csak a saját szakaszparancsnoki jegyzeteire támaszkodhatott. Át kellett vennie a parancsnokságot, a megrázkódtatást átélte katonáiba lelket kellett öntenie, akik látták bajtársaik szörnyű tüzhalálát. Először szembesültek a fiatal, büszke ejtőernyősök a háború valóságával! Leiket vert az emberekbe. Végignézett rajtuk, akinek a tekintetén észrevette, hogy túlságosan a sok hatása alatt van, azokat kivette a harcsoportból, csökkentette minden gépben a létszámot két-három fővel, így a legénység is megnyugodott.

A 3. hadsereg parancsnoksága 19 óra előtt néhány perccel adta ki az új bevetési parancsot.

A baleset utáni pillanatok: aki csak tudott segített a mentésben

A három gép rövid időn belül fel is szállt. Az ugrás erős szürkületben Csantavértől keletre történt meg, navigációs hiba miatt a megadott céltól, a Ferenc-csatorna hídjától mintegy 15 kilométerre értek földet az ejtőernyősök. Kiss Zoltán rádió kapcsolat létesített az előrenyomuló gépkocsizó alakulatokkal, velük együtt vettek részt Szenttamás és a célként megjelölt híd elfoglalásában. Kiss főhadnagy vezetése alatt a Délvidéken becsülettel helytálltak az ejtőernyősök kevés veszteséggel, két fő kivételével mindenkit hazahozott Pápára, az ejtőernyős fészekbe a fiatal parancsnok.

Közben április 15-én Veszprémben, a Vörösmarty téren az első világháborús hősök emlékműve előtt ravatalozták fel a katasztrófában elhunyt húsz főt. Katonai tiszteletadás mellett temették el a hősi halált halt ejtőernyősöket és repülő katonákat, tizenhét főt az alsóvárosi temetőbe.

Vitéz Bertalan Árpád őrnagyot, Kelemen Károly századost és Bene László főhadnagyot katonai tiszteletadás mellett 1941. április 16-án temették el Budapesten, a Farkasréti temetőben díszsírhelyre.

A hősi halottak névsora:

- Vitéz Bertalan Árpád ejtőernyős őrnagy, a bevetésen tanácsadói minőségben volt jelen, a gépben szenvedett tüzhalált.

Repülőgép-személyzet:

- Kelemen Károly repülőszázados gépparancsnok, a gépben szenvedett tüzhalált.

- Bene László repülő főhadnagy, másodpilóta, a gépben szenvedett tüzhalált.

- Petri Károly repülő őrmester, rádiós, a gépben szenvedett tüzhalált. (Korabeli gyászjelentésben hibásan Petri Jánosként szerepel a neve.)

- Döbör János repülő szakaszvezető, hajózószerelő, a gépben szenvedett tüzhalált.

A katasztrófát szenvedett SM.75-ös kiégett maradványa a Veszprém-Jutasi repülőtéren

Veszprém Vörösmarty tér a Hősi halottak koporsói felravatalozva

A túlélők 2001-ben a budapesti Farkasréti temetőben vitéz Bertalan Árpád régi sírhelyénél

Kiss Zoltán alezredes emléktáblája a 301-es parcellában

A tizenöt ejtőernyős:

- Auth Károly ejtőernyős őrzvezető, a gépben szenvedett tűzhalált.
- Czakó Mihály ejtőernyős honvéd, a gépben szenvedett tűzhalált.
- Fejes József ejtőernyős honvéd, a gépben szenvedett tűzhalált.
- Horváth Gyula ejtőernyős szakaszvezető, a gépben szenvedett tűzhalált.
- Horváth Mihály ejtőernyős honvéd, a gépben szenvedett tűzhalált.
- Kerekes Imre ejtőernyős szakaszvezető, a gépből szerencsésen kimenekült, a még égő géphez visszarohtant, hogy kihozza szeretett parancsnokát, Bertalan őrnagyot.
- Koscsó Lajos ejtőernyős tizedes, a gépben szenvedett tűzhalált.
- Molnár András ejtőernyős őrzvezető, a gépben szenvedett tűzhalált.
- Németh János ejtőernyős őrzvezető, másnap a veszprémi kórházban belehalt a sérüléseibe.
- Pados Géza ejtőernyős honvéd, a gépben szenvedett tűzhalált.
- Pomázi Imre ejtőernyős honvéd, a gépben szenvedett tűzhalált.
- Radványi Mihály ejtőernyős honvéd, a gépben szenvedett tűzhalált.
- Sándor Sándor ejtőernyős honvéd, másnap a veszprémi kórházban belehalt a sérüléseibe.

- Szabó György ejtőernyős őrzvezető, a gépben szenvedett tűzhalált.
- Varga Gyula ejtőernyős honvéd, a gépben szenvedett tűzhalált.

Bertalan Árpád hamvait eddig ismeretlen okból 1967-ben kihantolták, és a temető egy eldugott, hátsó részébe helyezték át, a kiváló katonához méltatlan helyre. Sírhát volt katonái az 1980-as évek közepén felkutatták, legnagyobb megdöbbenésükre nyoma sem volt se díszsírhelynek, se sírkőnek, csak egy egyszerű fejfát találtak. Akkor határozták el, hogy rendbe teszik és felújítják az őrnagy új nyughelyét. Az egykori bajtársak adakozásából szép sírhelyet készítettek Bertalan Árpádnak, fekete márvány emléktáblával, amelyet 1985-ben avattak fel. Négy évre rá, 1989-ben a sír fedőlapját fehér márványból készítették el, és rávésették az 1941. április 12-ei katasztrófa minden repülő és ejtőernyős hősi halottjának nevét. Az elkészült sírhely egyben emlékhelyül is szolgált, így ott minden év április 12-én déli tizenkét órakor – minden külön értesítés nélkül – egészen 2012. április 12-éig gyűltek össze megemlékezésre a volt pápai ejtőernyősök és utódai, a katonai és a sportejtőernyőzés képviselői.

2013-ban a Honvédelmi Minisztérium társadalmi kapcsolatok és háborús kegyeleti főosztály kezdeményezésére a Magyar

Ejtőernyősök Bajtársi Szövetségének együttműködésével Bertalan Árpád sírját a Fiumei úti nemzeti sírkert 52-es katonai parcellájába helyezték át kiemelt díszsírhelyre mint a Mária Terézia Katonai Rend, a Tiszti Arany Vitézségi Érem és számos egyéb kitüntetés birtokosát. Az újratemetésre 2013. április 12-én került sor, katonai tiszteletadással. Így már méltó körülmények között nyugodhat vitéz Bertalan Árpád őrnagy, posztumusz alezredes, az első világháború többszörösen kitüntetett hőse, a magyar katonai ejtőernyőzés megalapítója és máig legendás parancsnoka.

Sajnos ugyanezt nem mondhatjuk el Kiss Zoltánról. Az egyetlen tiszt volt, aki az 1938-as megalakulása óta a háború befejezéséig az ejtőernyősöknél maradt. A keleti hadszíntéren háborús tapasztalatokat szerzett, hogy Pápára hazatérve továbbadja azokat tisztársainak és katonáinak. A háború folyamán vitézül harcolt Nagyváradnál, majd a tiszafüredi hídfőben is. Az Ipoly–Garam menti harcokból is kivette a részét, ott került hadifogságba 1945. január 5-én. A hadifogolytáborban jelentkezett a demokratikus hadseregbe, ahonnan 1946-ban mint létszámfeleltit elbocsátották. Családját, három gyermekét fizikai munkából tartotta el. 1948-ban a Szolnokon újjáalakuló ejtőernyős századhoz hívták be, de csak rövid ideig volt szükség a szaktudására. Amint kiképezte a következő generációt, 1951 nyarán letartóztatták, koncepció perben hazaárulás vádjával elítélték és kivégezték. Erről családja mit sem tudott 1956-ig, akkor értesültek nem hivatalosan, hogy már nem él a családfő, ismeretlen helyen hantolták el. A rendszerváltás után rehabilitálták Kiss Zoltánt, rendfokozatát visszakapta, előléptették alezredessé, de nyughelyéről mind a mai napig nem tudjuk, hol lehet. Talán most lehetőség nyílik megtalálni földi maradványait, ami megnyugvást hozhatna családjának, s méltó helyre kerülhetnének hamvai egykori bajtársai mellé.

Hőseinket nem feledjük, kik hazánkért a legnagyobb áldozatot is meghozták, fiatal életüket adták!

Felettük már örökké kék az ég!

Gáll Gábor

Magyar Ejtőernyősök Bajtársi Szövetsége

Vitéz Bertalan Árpád sírja a Fiumei úti Nemzeti sírkertben újratemetésén 2013.04.12-én